

Andra tider, andra platser – materiella uttryck av Historiebruk och kolonialism

Plan för post-doc projekt

Jonas M Nordin

Inledning

Projektet syftar till att genom arkeologiska studier av materiell kultur och utifrån perspektiv kring *Historiebruk* och *kolonialism* utveckla den historiska arkeologin och överbrygga den konstruerade kronologiska gränsen mellan medeltid och tidig modern tid. Projektet ska också vidareutveckla Historiska museets samlingsstrategier samt användning av samlingarna, särskilt att uppmärksamma museets personal, forskarvärlden och den intresserade allmänheten på den rika förekomsten av arkeologiskt och konsthistoriskt material från tidig modern och modern tid. Källmaterialets ofta globala natur ska också uppmärksammas och en önskan är att öka medvetenheten om att de artificiella gränser som nationella samlingsområden skapar. Perspektiven kring historiebruk och kolonialism hålls samman av ett övergripande tema, ”platser”, där historiebruket och kolonialismen syftar på ”andra platser”(jfr Lowenthal 1985).

Historien kan betraktas som en annan plats, liksom kolonierna i en kolonial världsordning. Även den nu svunna högmoderniteten, vars skugga vi lever i, är i flera bemärkelser en annan plats. *Historiebruket* diskuterar människors användning av materiell kultur i skilda tider för att skapa historia. Fokus ligger främst på medeltid och renässans, och syftar till att undersöka dåtidens människors syn på det förflutna. I museernas samlingar finns många exempel på föremål vars biografier är komplexa, och vars historia innehåller flera skikt av återbruk, vilket visar på människors historiebruk i det förflutna. Ett syfte är att analysera på vilket sätt detta perspektiv kan innebära ändrade museala förhållningssätt gentemot den materiella kulturen. Om föremålen berättar många och olika historier, bör arkeologin och museerna relatera sitt förhållningssätt till detta.

Det koloniala perspektivet avser alla de föremål som tillverkats i områden som legat under Europas koloniala kontroll och den materiella kultur som uppkom som ett resultat av en kolonial situation. Parallellt med vardagen i 1600-talets eller 1800-talets europeiska föremålskultur fanns en annan värld – den koloniala – som i många avseenden producerade den materiella grunden i vardagslivet. Syftet är att synliggöra hur den materiella kulturen från denna tidsperiod var relaterad till det koloniala systemet, och att föremålen i museernas samlingar bär vittnesbörd om dessa förhållanden.

Det högmoderna samhällets materiella uttryck av masskonsumtion och ideologiska konstruktioner är också exempel på historiebruk och kolonialism. Industrialismens ändrade produktionsförhållanden i kombination med det aristokratiska samhällets förändring mot borgerliga nationer, skapade nya relationer till den materiella kulturen. Ett syfte med projektet är att undersöka hur dessa relationer var uppbyggda, hur detta kan spåras och vad detta får för konsekvenser för insamling och hantering av föremål från denna tid.

Sammantaget ger dessa två teoretiska perspektiv dels möjlighet att studera tre betydande kognitiva och fysiska platser i historien, vilka ännu är ringa analyserade. Dels kan de användas till att utveckla Statens historiska museums (SHM) samlingsstrategier.

Målsättning

Projektet ska förutom en rad artiklar även resultera i en slutpublikation i monografiform om det tidigmoderna Sverige i den atlantiska världen, den globala världens uppkomst och den materiella kulturen.

Arbetet ska om möjligt även resultera i en ett utställningsförslag till SHM om Sverige och kolonialismen 1500 – 2000.Handledning av studenter i arkeologi på kandidat- och magisternivå är en angelägen uppgift. Att kartlägga samlingarna på museet och hitta uppsatsämnen för studenter kan dels komma museet till gagn, dels gynna det övergripande projektet. Utöver författande ska forskningsprojektet ägnas åt nätverksbyggande och arrangemang av seminarier och konferenser.

Projektbeskrivning

Den historia som vanligen berättas vid museerna handlar inte om den materiella kulturens förändringar och resor, utan är en historia om det förflutnas entydighet. Att acceptera föremålets flerbottnade, och i många fall långa historia och föränderliga funktioner som bärare av ett samhälles kulturella uttryck är att vidareutveckla förhållningssätten till samlandet, det förflutna och nuet. Föremål som kritpipor och stengodskrus bär vittnesbörd om den globala handeln, kolonialismen, den urbana borgerlighetens framväxt, och platsernas oupplösliga sammanlänkning.

Delprojekt 1: Historien i historien

Delprojektet avser att studera synen på det förflutna i historien genom de materiella lämningarna. Den arkeologiska empirin visar att ett omfattande historiebruk var gängse under senmedeltid och tidig modern tid. Kyrkor, borgar och andra byggnader från 1400- och 1500-talen historiserades medvetet. I äldre forskning har detta tolkats som brist på medel. Exempelen på återbruk och historisering i arkitekturen visar emellertid att funktionalistiska förklaringar inte räcker. Borgar och kyrkor byggdes som historiska monument (Hansson 2006:84f). I vilka sociala och samhälleliga sammanhang som ägaren och arkitekten agerade är dock okänt. Frågan om varför det var viktigt att framställa en byggnad som äldre än den i själva verket var har inte besvarats. Medeltidsromantiken förefaller ha uppstått redan under medeltiden.

Delprojektet inleds med en analys av ett antal källor och deras kontext. Stående byggnader används för att skapa ett sammanhang åt de föremål som utgör kärnan i studien. Därefter fördjupas analysen genom studier av fynden i SHMs samlingar. Bland annat finns föremål från senmedeltid som efter placering på dominerande platser i landskapet färdats mellan olika miljöer och brukats av olika aktörer. De visar på reformationsförloppet och medvetandet om historien under 1500- och 1600-talen. Vilken roll som de konkret spelat är okänt. Den materiella kulturen kan emellertid ses som uttryck för en kamp om kulturellt kapital vid denna tid.

Efter inledande studier av stående byggnader och några utvalda föremål i SHMs samlingar görs litteraturstudier och en kompletterande områdesanalys. Därefter genomförs en mera omfattande analys av föremålets biografier. Detta ska göras utifrån ett urval av föremål och ska omfatta perioden medeltid – nyare tid och bestå av både lyxföremål, vardagskärl och artefakter från samiskt område vars biografier inte hittills utretts.

Palatsmiljöerna Skokloster i Uppland och Tidö i Västmanland skapades under 1600-talet som noder i en global värld. Som pendang till den globala konsumtionen i dessa miljöer bevarades och konstruerades ett historiskt landskap med medeltida byggnader i nära relation till slotten. Föreställningen om medeltiden fick en konkret betydelse i en lokal aristokratisk och global miljö.

Resultatet av delprojektet publiceras i två vetenskapliga artiklar (Nordin 2009; 2011) samt i slutpublikationen.

Delprojekt 2: Arkeologin och imperiet

Det andra delprojektet tar avstamp i de förändringar av Europas hegemoniska och koloniala position i världen som ägde rum efter ca år 1500. Syftet är att undersöka i vilken utsträckning som människor i Sverige upplevde att de var del av en kolonial värld, och vilken roll den materiella kulturen spelade för denna förståelse. Massproducerade varor som kritpipor från Nederländerna, tobakskaggar från Virginia, och tyg vävt i England av indisk bomull, var några av de varor som fördes till, och runt i Europa (Jonsson 2005:338). Imperiets materiella kultur – de konkreta spåren av en kolonial världsordning – påträffas vid arkeologiska undersökningar och hamnar på SHM. Kulturmiljövården är i ett dynamiskt skede i utvecklingen av studiet av yngre tidsperioder. I detta sammanhang kan SHM vara med och diskutera vilka material som saknas i samlingarna samt vilka frågor om nyare tid som behöver besvaras. Detta kan ske genom förbättrade kontakter med fält- och universitetsarkeologin, och genom studier av det väldokumenterade källmaterialet i samlingarna.

I det här delprojektet studeras den koloniala materiella kulturen i SHMs samlingar i analogi med Edward Saids analys av Jane Austens författarskap (Said 1993:95ff). Artefakternas, såväl som människornas rörelser i rummet, i litteraturen och i medvetandet, var en spegling av vad som försiggick på exempelvis slavplantagerna i Karibien, Nord- och Sydamerika och den svenska kolonin S:t Barthélemy. I delprojektet ska föremål som kritpipor, förvaringskärl och husgeråd studeras med inriktning på form- och symbolspråk utifrån frågeställningen: hur integrerad var den koloniala världsuppfattningen i människors vardagsliv under tidig modern tid? Inom delprojektet ska ett nätverksarbete genomföras. Ambitionen är att forskningstjänsten ska kunna ha en koordinerande funktion för svensk historisk arkeologi. Kunskapen om den materiella kulturen rörande delprojekten är spridd ute bland fältarkeologer, forskare och bland museianställda. Kontakter med arkeologer vid Lunds universitet och andra institutioner kommer att vara betydelsefulla.

Resultatet av delprojektet utmynnar i konferensdeltagande (X:e Nordic TAG i Trondheim), publicering av tre vetenskapliga artiklar, recensioner i vetenskapliga tidskrifter av för projektet relevant litteratur (Nordin 2010a; 2010b), samt bidrag i antologin *Modernitetens materialitet* (Nordin 2010c). Delprojektet kommer också att utgöra huvuddelen av slutpublikationen.

Delprojekt 3: Hegemonin och konsumtionen

Delprojektet syftar till att analysera modernitetens materiella kultur och hur denna använts för att reproducera det moderna samhällets hegemoniska positioner. Modernitetens artefakter är en föremålsvärld, en annan plats, som ännu inte är så väl representerad på SHM, men som kan bli föremål för intresse från museets sida. SHM genomförde under hösten 2008 en provundersökning av delar av området för Allmänna konst- och industriutställningen i Stockholm 1897. SHMs undersökning syftade till att inleda ett större projekt för att undersöka moderna kulturarv och kulturarvsprocesser, historiebruk och publik arkeologi (Nordin 2008;

jfr Aronsson 2004:200ff; 283f; jfr även www.mediatedmuseum.se). Utställningen kom att innebära ett genombrott för den moderna turismen, den moderna souvenirindustrin och kan även sägas manifesteras ett genomslag för nationalismen i Sverige. Kring utställningen finns en ”officiell” historieskrivning och museerna har samlat valda fenomen från utställningen. Men stora mängder föremål från utställningen hamnade också i de svenska hemmen som souvenirer från evenemanget, och utgör idag en betydande samling av moderna minnen spridda runt om i landet (Pred 1991). Denna föremåls- och minnesvärld är intressant att ställa mot de officiella minnesprocesserna.

Kombinationen av en exotisering av orienten, och en besatthet av det förflutna, är viktiga aspekter av modernitetens materialitet. Vad är karakteristiskt för modernitetens föremålsanvändning och kulturarvsprocesser? Hur avspeglar materialiteten de hegemoniska positionerna? Resultaten ska kunna ligga till grund för en ökad förståelse av SHMs behov av samlingsstrategier rörande modern tid. och intresseområden som behöver anknytas till.

Resultaten av delprojektet har publicerats i två vetenskapliga artiklar (Nordin 2009; 2012) och två rapporter (Nordin 2008; Andersson & Nordin 2010). Delprojektet har även presenterats internationellt vid den 15:e EAA konferensen i Riva del Garda, september 2009.

Tidsplan och genomförande

År 1

2008-08-01 – 2008-12-31. Arbetet var inriktat på förarbete inom delprojekten *Arkeologin och Imperiet* (delprojekt 2) samt *Hegemonin och konsumtionen* (delprojekt 3). Delprojekt 3 resulterade under perioden i en artikel (Nordin 2009) och två rapporter (Nordin 2008; Andersson & Nordin 2010). Undervisning bedrevs i kursen historiska tidens arkeologi i Arkeologi 1, vid institutionen för arkeologi vid Stockholms universitet.

2009-01-01 – 2009-06-30. Under perioden fortsatte arbetet med delprojekt 3 och inläsning för delprojekt 2. Presentation av forskningsprojektet med inriktning mot kolonialismens materiella kultur och det arkeologiska källmaterialets globala natur ägde rum vid seminarier vid institutionen för arkeologi och antikens historia vid Lunds respektive Stockholms universitet. Vid den X:e Nordiska TAG-konferensen i Trondheim i april hölls också en presentation av projektet inom sessionen modernitetens materialitet anordnad av Anna Lihammer och Jonas M Nordin.

År 2

2009-07-01 – 2009-12-30. Delprojekt 3 avslutas med färdigställandet av artikeln ”Archaeology in the world of Display (Nordin 2012) och presentation vid 15:e EAA konferensen i Riva del Garda. Tillsammans med Nordin 2008; Nordin 2009; Andersson & Nordin 2010 är delprojekt publicerat och avslutat. Delprojekt 2 fördjupas och arbetet med artikeln Det emblematiske silvret. Globalisering och kolonialism – Sverige i den atlantiska världen under 1600-talet (Nordin 2010) för antologin *Modernitetens materialitet* (Lihammer & Nordin red. 2010c) sätts igång. Arbetet är inriktat på den svenska kolonialismen i Lappland och relationen till kolonierna i Nordamerika och Västafrika. Kursansvar för medeltidens och den historiska tidens arkeologi i Arkeologi 1, vid institutionen för arkeologi vid Stockholms universitet. Färdigställande av artikeln ”Den organiserade marginalen” inom delprojekt 1 (Nordin 2011).

2010-01-01 – 2010-06-30. Fortsatt arbete med *Modernitetens materialitet* och tryckning beräknas under våren/sommaren. Arbetet påbörjas med artikeln: ”Colonial silver in the Atlantic World”, 1600-talets koloniala silveranvändning. Fördjupade samlingsstudier genomförs och en analys av spåren av en global värld i det arkeologiska materialet från 1600-talets Läckö och Uppsala påbörjas.

År 3

2010-07-01 – 2010-12-31. Enligt finansiärernas önskan genomförs en avstämning och avrapportering av projektet vid denna tid. Delprojekt 2 presenteras vid 16:e EAA konferensen i Haag och arbetet fördjupas med en studie av det koloniala patriarkatet. ”The centre of the world. Colonial aesthetics and the use of history – the Skokoloster case”. Denna text kommer att förena delprojekt 1 och 2 genom att studera användningen och konstruktionen av medeltiden i ett kolonialt sammanhang. I samband med publiceringen av antologin *Modernitetens materialitet* anordnas ett seminarium om historisk arkeologi vid Historiska museet. Samlingsstudierna fortsätter. Forskningsresa till Chesapeakeområdet, USA ska genomföras om möjligt.

2011-01-01 – 2011-06-30. Arbetet med delprojekt 2 fortsätter. Ett fallstudium om kommodifiering och handel med vatten och uppkomsten av de moderna kurorterna inleds och sammanfattas i artikelform. Forskningsresa till Karibien ska om möjligt genomföras.

År 4

2011-07-01 – 2011-12-31. Arbeta med slutpublikation inleds. Forskningsresa till Västafrika ska om möjligt genomföras.

2012-01-01- 2012-06-30. Förberedelser för förnyad ansökning om forskningsmedel påbörjas. Arbetstitel *Imperiet och den globala tidsåldern – historisk arkeologi i Norden, Storbritannien och Latinamerika*. Ett samarbetsprojekt mellan Sverige, Storbritannien och Bolivia med utgångspunkt från lämningarna i Sala och Potosí (Bolivia). Projektet avser en fördjupning av delprojekt 2, men i ett större globalt perspektiv. Intresset är riktat mot temporära urbana miljöer som uppstått på grund av den globala handelns uppkomst och behov. Konkreta utgångspunkter är den övergivna urbana miljön i Sala (gruvbyn) och Potosí, som var den största staden i Amerika under 1500- och 1600-talen. Syftet är att låta de konkreta kulturmiljöerna, fyndmaterialen och de på platsen boende människorna, mötas genom en diskussion om globala kontakter och beroenden i historien, idag och i framtiden. Projektet ska innehålla vetenskapliga delar, såväl som mer populärvetenskapliga/samskapande aspekter.

År 5

2012-07-01 – 2012-12-31. Arbetet är inriktat på slutpublikationen. Arbeta med ansökan om forskningsmedel genomförs.

2013-01-01 – 2013-06-30. Arbetet är inriktat på slutpublikationen.

Handledning och uppföljning

Enhetschef Mikael Jakobsson (personalansvar) och FoU-ansvarig Fredrik Svanberg (vetenskapligt innehåll) fungerar som handledare i arbetet. Uppföljning av arbetet sker halvårsvis. Professor Anders Andrén, Stockholms universitet fungerar som extern referensperson.

Publicering

2008. *Det magiska året 1897. Förstudie till ett samtids- och publikarkeologiskt projekt.* FOU-rapport 4. SHMM. Stockholm.

2009. Nordin, J. M. 2009. Of Brick and Stone. The Archaeology of Birgitta Sonadotter and Stig Hansson. Individuality and Architectural Strategies in Late Medieval Dalecarlia, Sweden. In *From Ephesos to Dalecarlia. Reflections on Body, Space and Time in Medieval and Early Modern Europe*. Eds. E Regner, C von Heijne, L Kitzler Åhfeldt & A Kjellström. The Museum of National Antiquities. Stockholm Studies 11.

– Den iscensatta medeltiden och drömmen om moderniteten. *Tankar om ursprung* (Edquist, S. m.fl. red.). The Museum of National Antiquities. Stockholm Studies 12.

– Det medeltida Dalarna och Västmanland – en arkeologisk guidebok. Lund

2010a (in press). Recension av *Archaeology and Colonialism* av Chris Gosden. *Fornvännen*.

–b (in press). Recension av *Baltic Iron in the Atlantic World in the Eighteenth Century* av Chris Evans & Göran Rydén. *Fornvännen*.

– c (in press). Det emblematiska silvret. Globalisering och kolonialism – Sverige i den atlantiska världen under 1600-talet. *Modernitetens materialitet – arkeologiska studier av det moderna samhällets framväxt*, Lihammer, Anna & Nordin, J.M. (red.).

– Andersson, G. & Nordin, J. M. (in press). *Arkeologi i den utställda världen.* FOU-rapport. SHMM. Stockholm.

2011 (in press). *Den organiserade marginalen: En studie i de senmedeltida gillenas arkeologi.* *Fornvännen*. Antagen för publicering

2012 (in press). *Archaeology in the world of display.* *Internatiol Journal of Historical Archaeology*.

Referenser

Bradley, R. *The past in prehistoric societies*. London.

Burström, M. *Samtidsarkeologi. Introduktion till ett forskningsfält*. Lund.

Deetz, J. 1977 (1996). *In small things forgotten. An archaeology of early American life*. New York.

Edensor, T. 2002. *National identity, popular culture and everyday life*. Oxford.

Fabech, C. 2005. *Matrialitet, människor och museer*. Utredningsrapport om temat materiell kultur. Fou-rapport 1. SHMM. Stockholm.

Hansson, M. 2006. *Aristocratic landscape. The spatial ideology of the medieval aristocracy*. Lund studies in historical archaeology 2. Stockholm.

Knell, S. J. (ed.) 2004. *Museums and the future of collecting*. Aldershot.

Laclau, E. & Mouffe, C. 1985. *Hegemony & Socialist strategy. Towards a radical democratic politics*. London.

Lowenthal, D. 1985. *The past is a foreign country*. Cambridge.

Jensen, O. 2002. *Forntid i historien. En arkeologihistorisk studie av synen på forntid och forntida lämningar, från medeltid till och med förupplysningen*. GOTARC.

Göteborg.

- Johnson, M. 1996. *An archaeology of capitalism*. Oxford.
–2007. *Ideas of landscape*. Malden Ma.
- Jonsson, S. 2005. *Världen i vitögat. Tre essäer om västerländsk kultur*. Stockholm.
- Kopytoff, I. 1986. The cultural biography of things. Commoditization as a process. *The social life of things. Commodities in cultural perspective*. Ed. A. Appadurai. Cambridge.
- McGuire R.H. & Paynter R. 1991. *The archaeology of inequality*. Oxford.
- Nordin, J. M. 2008. *Det magiska året 1897. Ett samtids- och publikarkeologiskt projekt*. FOU-rapport 4. SHMM. Stockholm.
- Pred, A. 1991. Spectacular articulations of modernity. *Geografiska annaler* 73. Stockholm
- Said, E. 1993. *Culture and imperialism*. London.
- Svanberg, F. 2003. *Decolonizing the viking age*. Acta archaeologica Lundensia 43. Stockholm.
- Svanberg, F. & Wahlgren, K.H. 2007. *Publik arkeologi*. Lund.